

HET
GEHEIM
VAN
MOEDER
TREES

STICHTERES VAN DE
GASTHUISZUSTERS IN
NEDERLAND († 1886)

EINDELIJK
ONTHULD

MARC LINDEIJER SJ

HET
GEHEIM
VAN
MOEDER
TREES

STICHTERES VAN DE
GASTHUISZUSTERS IN
NEDERLAND († 1886)

EINDELIJK
ONTHULD

WALBURGERS

OMSLAGONTWERP EN OPMAAK BINNENWERK
Frederike Bouten

OMSLAGBEELD
Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven,
Archief Franciscanessen van Charitas

ISBN 978 94 6456 460 0
E-ISBN 978 94 6456 461 7
NUR 694/704

© 2024 M. Lindeijer, *Het geheim van moeder Trees, stichteres van de gasthuiszusters in Nederland († 1886), eindelijk onthuld /* 2024 Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

INHOUD

WOORD VOORAF	6
EEN TIP VAN DE SLUIER...	9
PROLOG, 1886	13
KRONIEK 'CHARITAS'	15
INLEIDING, 1868	17
① OOSTERHOUT 1835 · 1838	21
② BERGEN OP ZOOM EN GRAVE 1838 · 1839	27
③ ROTTERDAM 1841 · 1842	37
④ BREDA 1826 · 1838	45
⑤ OOSTERHOUT 1843 · 1852	55
⑥ HAARLEM EN BERKENRODE 1852 · 1863	67
⑦ OOSTERHOUT 1853 · 1854	79
⑧ LEUVEN 1797 · 1826	89
⑨ STEENBERGEN 1853 · 1865	101
⑩ BERINGEN (BELGIË) 1853 · 1868	111
⑪ OUD-GASTEL 1866 · 1868	119
⑫ STEENBERGEN 1867 · 1869	129
EPILOOG, 1869 · 1886	137
VERANTWOORDING	142
GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN EN LITERATUUR	171
INDEX VAN PERSOONS- EN PLAATSNAMEN	174

WOORD VOORAF

Op wel heel bijzonder wijze is in dit boek het leven en werken beschreven van moeder Theresia Saelmaekers. Zij was de stichteres en eerste algemene overste van de Congregatie Zusters Franciscanessen 'Alles voor Allen' en van de Congregatie Zusters Franciscanessen van Charitas. Dankzij moeder Coleta en zuster Perpetua zijn we veel te weten gekomen. Mooi dat we nu naast de twee zwaar bewerkte portretfoto's ook een geschreven portret van moeder Trees hebben, dat bovendien teruggaat op de oudste bronnen.

Al enkele jaren geleden zochten de twee huidige administratoren van beide congregaties iemand die een levensbeschrijving van Theresia Saelmaekers kon schrijven. Met name voor de zusters 'Charitas Indonesia' is het van groot belang te weten wie hun stichteres is en wat haar kenmerkte. Wij zijn pater Marc Lindeijer SJ meer dan dankbaar voor zijn inzet, zijn onderzoek en het schrijven en persklaar maken van deze biografie, de eerste in haar soort.

Mensen die het boek in wording hebben gelezen, zeiden dat er een mooi genuanceerd beeld van moeder Trees is geschetst. Maar ook dat zo op een bijzondere wijze de ingewikkelde verhoudingen aan de orde komen tussen de zusters onderling, alsmede die met de autoriteiten (mannen) met wie zij te maken had. En natuurlijk de vele uitdagingen waar deze zuster qua leven en qua werk voor stond.

De insteek die pater Lindeijer voor dit boek heeft gekozen is op zichzelf al bijzonder interessant, namelijk door middel van fictieve brieven een persoon tot leven te brengen. De geschiedenis vanaf 1826 wordt in beeld gebracht op een wijze die we nog niet kenden. We krijgen de rode draad van het leven van Theresia Saelmaekers te pakken. Ook krijgen we een inkijk in allerlei kleine gebeurtenissen waarin zij een hoofdrol speelt en in verhalen die meer rondom haar spelen. Zo is er geen traditioneel boek ontstaan, maar is op een verfrissende manier verhaald wat de oudste bronnen ons vertellen. Het meeste opvallende is echter dat we zo dicht bij onze stichteres en eerste algemene overste zijn gekomen dan we ooit gedacht en gehoopt hadden.

Moeder Trees komt in dit boek naar voren als een daadkrachtige, on-

dernemende vrouw. Ze was een voortvarende kloosterzuster die steeds weer nieuwe uitdagingen zag. Ze was eigengereid genoeg om niet bang te zijn voor regenten of voor de bisschop. Ze was een sterke en moedige vrouw, die hulpvragen zag en aanpakte. Zeker, ze had haar tekortkomingen. En zeker, sommige keuzes hadden anders gemaakt kunnen worden. En zeker, soms had ze de raad die ze kreeg wat minder vaak in de wind moeten slaan.

Wat ook duidelijk wordt, is dat vanaf het begin van beide congregaties de nadruk lag op werken, aanpakken en doordoen. Pas in de loop van de twintigste eeuw zal er aandacht komen voor de spiritualiteit van de heilige Franciscus van Assisi en voor het gemeenschappelijk leven in de gemeenschappen.

Wij zijn het erfgoedklooster Sint Agatha zeer dankbaar voor hun medewerking aan het onderzoek dat nodig was, zelfs toen het boek al bijna af was. Tevens zijn we het stadsarchief in Breda dankbaar, dat goed zorgdraagt voor het bisdomarchief. Ook zeggen wij dank aan Huize Elisabeth in Breda, waar Theresia Saelmaekers haar roeping heeft gevonden, dank voor de hulp die medewerkers daar hebben geboden.

Wij hopen dat dit boek velen zal inspireren en dat moeder Trees een voorbeeld mag zijn van hoe men werk kan maken van haar of zijn geloof.

Breda, 18 april 2024

Dr. N.M. Schnell, priester,
administrator van de Congregatie Zusters Franciscanessen van Charitas

Dr. V.D.M. de Haas, diaken,
administrator van de Congregatie Zusters Franciscanessen 'Alles voor Allen'

Cliché van het gangbare fotoportret van moeder Trees bij de zusters van Steenberg (materiaal: rode ets op zink).

EEN TIP VAN DE SLUIER...

Dit boek is ontstaan op vraag van Vincent de Haas en Norbert Schnell, administratoren van respectievelijk de congregaties 'Alles voor Allen' en 'Charitas', die een biografie van hun stichteres Theresia Saelmaekers wensten, vooral voor de zusters van haar stichtingen in Indonesië.

Waarom zo'n biografie niet al veel eerder was verschenen, bleek al snel uit ons onderzoek in de archieven: moeder Trees was tijdens haar leven een omstreden persoon, die niet zonder reden tot tweemaal toe als algemene overste was afgezet. Wat ook bleek, was dat de bronnen voor de jaren 1826-1850 zeer summier waren en dat deze zelfs bijna volkomen ontbraken voor de jaren 1868-1886, de periode na haar laatste ontslag. Voor de jaren vóór haar komst naar Nederland is er zelfs helemaal niets, met uitzondering van de genealogische gegevens inzake haar familie.

Om enerzijds maximaal gebruik te kunnen maken van het fragmentarische bronmateriaal en anderzijds de diverse meningen over moeder Trees maximaal recht te doen, is gekozen voor de vorm van een brievenroman. Twaalf historische personages uit het leven van moeder Trees delen in 1868-1869 hun al dan niet gebrekkige herinneringen aan haar en aan haar stichtingen met de fictieve zuster Perpetua, die opdracht heeft gekregen om de eerste kroniek van haar congregatie te schrijven. Ook historisch zijn haar gesprekspartners in het moederhuis te Steenberg, de algemene overste moeder Stanislaus en de oude zuster Antoon.

De brieven als zodanig zijn dus literaire producties, waarvan de feitelijke inhoud echter gestaafd wordt in de verantwoordingen achterin in dit boek. Het zal de lezer soms duizelen van de namen van zusters. Meestal is van hen weinig méér bekend dan hun naam, waarbij opvalt hoe snel een kloosternaam overging van de ene op de andere zuster na overlijden of uittreden. Ook werden de zusters makkelijk van het ene naar het andere gasthuis verplaatst, wanneer het liefdewerk daarom vroeg. In die zin waren zij onderling inwisselbaar en hoeft de lezer zich minder in te spannen om hen uit elkaar te houden. Voor zover die wens er toch is, is het overzicht van de stichtingen op het binnenblad een

eerste hulpmiddel. De zusters niet noemen was voor de briefschrijvers geen optie: hoezeer zij zich ook ons aan zicht onttrekken, zij maakten wezenlijk deel uit van het leven en werken van moeder Trees.

De kroniek die de brieven kadert, is qua vorm geïnspireerd door (en qua inhoud deels gebaseerd op) het Steenbergse manuscript 'Gedenkboek van de reguliere zusters uitmakende de geestelijke gemeente van het huis Charitas te Steenberg, 18 december 1878', inclusief de bijlagen van historische documenten. Bij het transcriberen van deze documenten hebben wij het Nederlands ietwat gemoderniseerd, zowel omwille van de leesbaarheid als om stijlbreuken te vermijden in een boek dat toch vooral 'negentiende-eeuws' wil zijn.

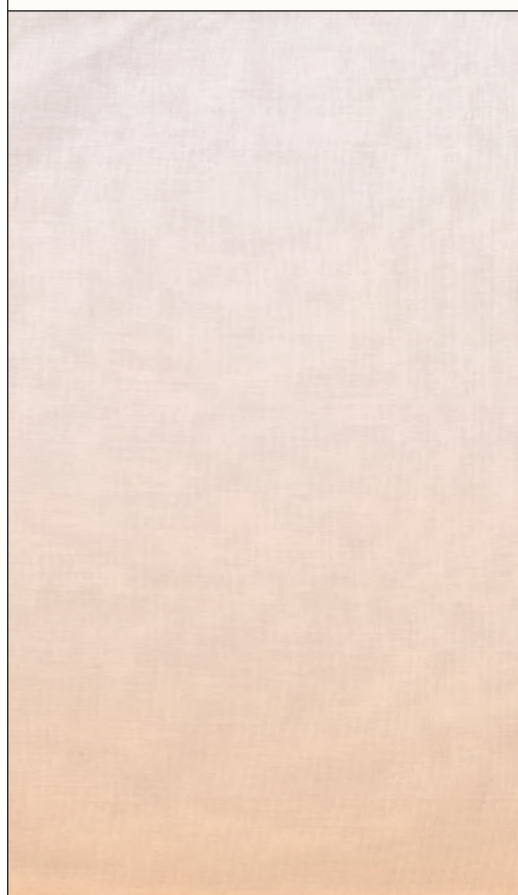
Het resultaat van dit alles kan een proeve van postmoderne hagiografie worden genoemd, die enerzijds gedetailleerde persoonlijke informatie geeft en anderzijds de laatste waarheid inzake moeder Trees en haar 'geheim' aan de lezer (v/m) laat, waarbij wij allereerst denken aan haar jongste dochters, de novicen van haar stichtingen in Indonesië.

De auteur

Deze enveloppe bevat belangrijke informatie over de oorsprong en de ontwikkeling van onze congregatie, en in het bijzonder over haar stichteres, moeder Theresia Saelmaekers, overleden te Steenberg en op 29 juli 1886. Pas openen honderd jaar na haar dood.

M. Coleta Cornelisse
Steenbergen
13 november 1886

PROLOOG

1886

Eerwaarde zusters in Christus,

Op 29 juli 1886 overleed in ons huis te Steenberg en onze dierbare moeder Theresia, in haar 88ste levensjaar en het 55ste jaar van haar professie. Wij herdenken haar dankbaar als stichteres van de eerste gasthuiskloosters in Nederland en gedurende meer dan 38 jaar algemene overste van de liefdezusters in achtereenvolgens Breda, Oosterhout, Grave en hier in Steenberg en.

Na de begrafenis van moeder Theresia bracht moeder Stanislaus me deze grote enveloppe met documenten, verzameld door zuster Perpetua Franssen zaliger gedachtenis. Moeder Stanislaus had na haar aantreden als algemene overste op 8 april 1868 aan zuster Perpetua gevraagd om een begin te maken met de kroniek van onze congregatie. Wij zouden immers in december 1870 ons zilveren jubileum vieren!

De arme zuster Perpetua, drie jaar na mij ingetreden, was kort na haar professie in 1867 ziek geworden en voorlopig niet in staat om in een van onze gasthuizen te werken. Thuis had zij haar vader, een winkelier, geholpen bij de administratie, maar haar hart was toch uitgegaan naar ons liefdewerk voor de armen en noodlijdenden. Nu zij zelf ziek was, kon zij zich met haar snelle verstand misschien nuttig maken met wat werk in ons archief. De goede moeder Theresia, altijd zo druk met bouwen en uitbreiden, had weinig aandacht voor het archief gehad. Er was dus wel wat werk te doen!

Het archief bleek echter niet alleen ongeordend te zijn, maar ook onvolledig. Toen heeft zuster Perpetua aan verschillende oudere medezusters en andere persoonlijkeden geschreven om meer informatie te verkrijgen over het ontstaan en de ontwikkeling van onze congregatie. Moeder Stanislaus had haar uitdrukkelijk gezegd niet moeder Theresia daarmee lastig te vallen. Deze genoot toen immers van haar welverdiende rust in haar Vlaamse vaderland, in ons huis in Bering en, dat wij helaas hebben moeten sluiten in 1878.

De gezondheid van zuster Perpetua verslechterde echter snel. Op 15 oktober 1869, feest van de heilige Theresia, is zij zacht en rustig naar